

POSTANOWIENIE

Dnia 23 sierpnia 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z powództwa M. P., R. Ł., B. Ł., R. K., R. P., A. P., P. S. i A. S.
przeciwko [...] Bank [...] w W., Austria
o ustalenie lub zapłatę, ewentualnie unieważnienie umowy, ewentualnie zapłatę,
na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 23 sierpnia 2022 r.,
na skutek skargi kasacyjnej pozwanego
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 25 listopada 2020 r., sygn. akt VI ACa [...],

- 1) odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania;**
- 2) zasądza od pozwanego na rzecz M. P. i R. K. kwoty po 2700 (dwa tysiące siedemset) zł, na rzecz R. P. i A. P. kwotę 5400 (pięć tysięcy czterysta) zł oraz na rzecz P. S. i A. S. kwotę 5400 (pięć tysięcy czterysta) i na rzecz R. Ł. i B. Ł. kwotę 5400 (pięć tysięcy czterysta) zł z tytułu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 25 listopada 2020 r. Sąd Apelacyjny w [...] oddalił apelację pozwanego [...] Bank [...] z siedzibą w W. (dalej – „Bank”) od wyroku Sądu Okręgowego w W. z 8 maja 2019 r., ustalającego (m.in.) nieważność bliżej oznaczonych umów kredytu indeksowanego do CHF zawartych przez powodów z Bankiem.

W skardze kasacyjnej, w uzasadnieniu wniosku o jej przyjęcie do rozpoznania, Bank wskazał przyczyny kasacyjne określone w art. 398⁹ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. Jego zdaniem w sprawie wystąpiły zagadnienia prawne wyrażające się w następujących pytaniach:

- czy w przypadku uznania w wyniku kontroli incydentalnej obecnych w umowie o kredyt indeksowany kursem waluty obcej klauzul spreadowych nieokreślających głównego przedmiotu umowy, za niedozwolone (nieuczciwe) warunki umowne, prawidłowym jest przyjęcie nieważności całej umowy, skoro klauzule ryzyka walutowego, określające - zgodnie z jednolitym orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej - główny przedmiot tej umowy, nie stanowią niedozwolonych (nieuczciwych) warunków umownych;

- czy w przypadku uznania w wyniku kontroli incydentalnej obecnych w umowie o kredyt indeksowany do waluty obcej klauzul odnoszących się do indeksacji kredytu kursem waluty obcej za niedozwolone (nieuczciwe) warunki umowne i w konsekwencji przyjęcia upadku umowy jako konsekwencji wyeliminowania z niej mechanizmu indeksacji, kierując się zasadą utrzymania umowy w mocy oraz mając na uwadze postulat przywrócenia sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta, w jakiej znajdowałby się on w przypadku braku nieuczciwych warunków umownych, prawidłowe jest odwołanie się, jako do podstawy dla określenia oprocentowania_zobowiązań kredytowych wyrażonych w walucie polskiej, do stawki referencyjnej WIBOR, skoro w umowie wiążącej strony stawka ta występuje i jest ona definiowana jako odnosząca się do kredytów nieindeksowanych, wyrażonych w walucie polskiej.

Skarżący dostrzegł też potrzebę wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, tj. art. 4 ust. 2 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. WE L 95 z dnia 21 kwietnia 1993 r., s. 29 ze zm.; polskie wydanie specjalne Dz. Urz.UE: rozdział 15, t. 2, s. 288, ze sprostowaniami – dalej - "dyrektywa 93/13"), art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, art. 65 k.c., art. 354 k.c., art. 358 § 2 k.c., art. 385¹ § 1 i 2 k.c., art. 385² k.c. oraz art. 69 ust. 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe

(obecnie tekst jedn. Dz. U. z 2021 r., poz. 2439 ze zm.; dalej – „p.b.”), które to wątpliwości i rozbieżności sprowadzają się do odpowiedzi na pytanie, czy wobec wyodrębnienia w konstrukcji umowy kredytu hipotecznego odniesionego do waluty obcej klauzul ryzyka walutowego oraz klauzul spreadowych i ustalenia, że klauzule ryzyka walutowego określają główny przedmiot umowy kredytu, a tym samym wchodzą w zakres stosowania art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 (oraz art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c.) i nie są poddawane ocenie przez pryzmat nieuczciwego (niedozwolonego) charakteru tych klauzul, przy uprzednim stwierdzeniu przez sąd przeprowadzający badanie, że zostały one w konkretnej umowie kredytowej sporządzone przez przedsiębiorcę w jasny i zrozumiały sposób (zostały sformułowane w sposób jednoznaczny), w razie jednoczesnego ustalenia przez ten sąd, że obecne w umowie klauzule spreadowe stanowią nieuczciwe (niedozwolone) warunki umowne, sąd: (i) władny jest wyeliminować z łączącej strony umowy o kredyt zarówno klauzule ryzyka walutowego, jak i klauzule spreadowe, orzekając o upadku całej umowy, zaś w przypadku odpowiedzi negatywnej, (ii) władny jest odwołać się - w ramach procesu stosowania prawa - w miejsce uznanych za nieuczciwe postanowień umownych do: (a) bezwzględnie obowiązującej i bezpośrednio stosowanej normy prawa krajowego w postaci art. 69 ust. 3 Prawa bankowego, albo (b) wykładni oświadczeń woli stron stosunku umownego w myśl art. 65 k.c., albo (c) przepisu prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym w postaci art. 358 § 2 k.c., mając na względzie realizację celu dyrektywy 93/13, w szczególności jej art. 6 ust. 1, jakim jest przywrócenie równowagi między stronami umowy, co do zasady przy jednoczesnym utrzymaniu w mocy umowy jako całości, jak również przy uwzględnieniu domniemania uczciwości wynikającego z motywu trzynastego dyrektywy 93/13, zgodnie z którym zakłada się, że obowiązujące w Państwach Członkowskich przepisy ustawowe i wykonawcze, które bezpośrednio lub pośrednio ustalają warunki umów konsumenckich, nie zawierają nieuczciwych warunków.

Ponadto Bank zwrócił uwagę na potrzebę wykładni art. 189 k.p.c., jako przepisu budzącego poważne wątpliwości i wywołującego rozbieżności w orzecznictwie sądów. Zgodnie bowiem z jednym poglądem na istnienie interesu prawnego w zakresie powództwa o ustalenie nieważności czynności prawnej nie

ma wpływu kwestia kolejnych sporów, jakie powstaną pomiędzy stronami w przyszłości na skutek wydania wyroku ustalającego, a w myśl drugiego - ocena istnienia interesu prawnego musi uwzględniać to, czy wynik postępowania doprowadzi do usunięcia niejasności i wątpliwości co do danego stosunku prawnego i czy definitywnie zakończy spór na wszystkich płaszczyznach tego stosunku lub mu zapobiegnie, w związku z czym nie ma interesu prawnego w sytuacji, gdy wydanie wyroku ustalającego stanie się następnie przyczyną i punktem wyjścia dla kolejnych sporów między stronami danego stosunku prawnego, w szczególności stanowić będzie podstawę do formułowania przez strony dalszych roszczeń o świadczenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z art. 398¹ § 1 k.p.c. wynika, że skarga kasacyjna przysługuje co do zasady od prawomocnych orzeczeń sądów drugiej instancji, a więc orzeczeń wieńczących dwuinstancyjne postępowanie sądowe, w którym sądy obu instancji dysponują pełną kognicją w zakresie faktów i dowodów. Jednakże zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania tylko wtedy, gdy w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. W zamyśle ustawodawcy skarga kasacyjna stanowi zatem nadzwyczajny środek zaskarżenia, którego rozpoznanie przez Sąd Najwyższy musi być uzasadnione względami o szczególnej doniosłości, wykraczającymi poza indywidualny interes skarżącego, a mającymi swoje źródło w interesie publicznym, w szczególności przez zapewnienie jednolitej wykładni i stosowania prawa. Wyłączną podstawą oceny pod kątem przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania są wskazane w niej przyczyny kasacyjne wraz z uzasadnieniem (art. 398⁴ § 2 k.p.c.).

Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem Sądu Najwyższego, skarżący, który jako uzasadnienie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazał przyczynę określoną w art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c., powinien odpowiednio sformułować zagadnienie prawne, wskazać przepisy prawa, na których tle

zagadnienie się wyłoniło oraz przedstawić argumentację jurydyczną uzasadniającą możliwość rozbieżnych ocen prawnych oraz świadczącą o istotności tego zagadnienia (zob. np. postanowienia Sądu Najwyższego: z 10 maja 2001 r., II CZ 35/01, OSNC 2002, Nr 1, poz. 11; z 2 grudnia 2014 r., II CSK 376/14, niepubl.; z 9 kwietnia 2015 r., V CSK 547/14, niepubl.). Zagadnienie jest istotne, jeżeli jego rozstrzygnięcie ma znaczenie dla ukierunkowania praktyki sądowej i rozstrzygnięcia sprawy, w której zagadnienie powstało (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 18 września 2012 r., II CSK 180/12, niepubl. oraz z 2 grudnia 2014 r., II CSK 376/14, niepubl.), wywołuje poważne wątpliwości, a zarazem nie było dotychczas rozstrzygnięte w judykaturze albo dotychczasowe orzecznictwo wymaga zmiany (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 24 sierpnia 2016 r., II CSK 94/16, niepubl.).

Powołanie się zaś na przyczynę kasacyjną przewidzianą w art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. wymaga natomiast wykazania przez stronę skarżącą, że chodzi o wykładnię przepisów prawa, których treść i znaczenie nie zostały dostatecznie wyjaśnione w dotychczasowym orzecznictwie lub, że istnieje potrzeba zmiany ich dotychczasowej wykładni, podania, w drodze stosownego jurydycznego wyводу, na czym owe wątpliwości polegają, a także że mają one poważny oraz rzeczywisty charakter i ich rozstrzygnięcie wiąże się z rozpatrywaną sprawą i jest istotne z punktu widzenia wyniku postępowania oraz publicznoprawnych funkcji skargi kasacyjnej. Jeżeli podstawą wniosku w tym zakresie jest twierdzenie o występujących w orzecznictwie sądowym rozbieżnościach wynikających z dokonywania przez sądy różnej wykładni przepisu, konieczne jest wskazanie rozbieżnych orzeczeń, dokonanie ich analizy i wykazanie, że rozbieżność wynika z różnej wykładni przepisu (por.m.in. postanowienia z dnia 15 października 2002 r., II CZ 102/02, nie publ., z dnia 28 marca 2007 r., II CSK 84/07, nie publ., z dnia 8 lipca 2008 r. I CSK 111/08, nie publ., z dnia 20 listopada 2015 r., III CSK 269/15, niepubl., z dnia 20 maja 2016 r., V CSK 692/15, niepubl., z dnia 3 sierpnia 2017 r., IV CSK 85/17, nie publ., z dnia 7 grudnia 2017 r., I CSK 499/17, nie publ., z dnia 26 kwietnia 2018 r., IV CSK 571/17, nie publ.).

Sformułowane przez skarżącego zagadnienia prawne i wątpliwości interpretacyjne nie czynią zadość wskazanym wymaganiom, częściowo bowiem

odrywają się od ustaleń i ocen prawnych Sądu Apelacyjnego, a częściowo zostały już wystarczająco wyjaśnione w orzecznictwie.

Pierwsze z zagadnień prawnych, jak również wątpliwości wykładnicze odnoszące się do art. 4 ust. 2 i art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, art. 65 k.c., art. 354 k.c., art. 358 § 2 k.c., art. 385¹ § 1 i 2 k.c., art. 385² k.c. oraz art. 69 ust. 3 p.b., dotyczą sytuacji, w której za nieuczciwe zostały uznane klauzule spreadowe, natomiast klauzule ryzyka walutowego – nie. Tymczasem w niniejszej sprawie Sądy obu instancji (Sąd Okręgowy w obszernym wywodzie) poddały ocenie również klauzule ryzyka walutowego, dochodząc do wniosku, że nie zostały one sformułowane w sposób jednoznaczny i mają charakter abuzywny. Wprawdzie Sąd Apelacyjny stwierdził, że *in casu* na klauzulę indeksacyjną określającą główne świadczenia stron składają się zarówno elementy klauzuli ryzyka walutowego, jak i klauzuli spreadowej, i że muszą być one rozpatrywane łącznie, jednakże nie przekreśliło to ocen dotyczących bezpośrednio klauzuli ryzyka walutowego. W szczególności Sąd odwoławczy, stwierdzając, że postanowienia określone niekiedy jako „klauzule ryzyka walutowego”, które wiążą się z obciążeniem kredytobiorcy-konsumenta ryzykiem zmiany kursu waluty i związanym z tym ryzykiem zwiększenia kosztu kredytu określają główne świadczenia stron, wskazał – w nawiązaniu do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2019 r. II CSK 483/18 (OSP 2021, z. 2, poz. 7) - iż dla wypełnienia obowiązków informacyjnych przez bank (decydujących o jednoznaczności przedmiotowej klauzuli) nie jest wystarczające wskazanie w umowie, że ryzyko związane ze zmianą kursu waluty ponosi kredytobiorca oraz odebranie od kredytobiorcy oświadczenia, zawartego we wniosku o udzielenie kredytu, o standardowej treści, że został poinformowany o ponoszeniu ryzyka wynikającego ze zmiany kursu waluty oraz przyjął do wiadomości i akceptuje to ryzyko. W tym kontekście ocenił, że *in casu* nie można przyjąć, że Bank wykonał obowiązek informacyjny w sposób ponadstandardowy, dający powodowi pełne rozeznanie co do istoty transakcji. Sąd podkreślił, że z zawartego w umowie kredytowej oświadczenia kredytobiorców, iż są świadomi ryzyka walutowego nie można wyciągać daleko idących wniosków. Rzeczywistość bowiem pokazała, że określenie nawet w przybliżeniu skali ryzyka walutowego związanego z kredytami walutowymi, w szczególności jeśli chodzi o skalę zmiany

kursu CHF okazało się złudne i daleko nietrafione. W kwestii abuzywności przedmiotowych klauzul Sąd odwoławczy odwołał się do analizy Sądu Okręgowego, który w obszernym wywodzie uzasadnił m.in. tezę o nieuczciwym charakterze klauzuli ryzyka walutowego. Sąd drugiej instancji zauważył też, że Bank ustalając kursy walut i doliczając ustalany każdorazowo według swego uznania spread przerzucał na konsumentów całe ryzyko walutowe, jakie ponosił w związku z własnymi transakcjami walutowymi.

Niezależnie od tego trzeba też zwrócić uwagę, że pierwsze z zagadnień prawnych i ww. wątpliwość wykładnicza zasadzają się na tezie o dopuszczalności zastąpienia niedozwolonych klauzul spreadowych innym mechanizmem przeliczeniowym opartym na przepisach kodeksu cywilnego, co Sądy obu instancji zgodnie zanegowały, respektując dotychczasowe orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Sądu Najwyższego w tym względzie. Teza o dopuszczalności takiego zastąpienia abstrahuje m.in. od koniecznej jego przesłanki, zgodnie z którą takie zastąpienie jest możliwe tylko wtedy, gdy brak zastąpienia pociągałby za sobą unieważnienie umowy w całości i narażał konsumenta na szczególnie niekorzystne skutki, przy czym decydujące jest zdanie konsumenta w tej kwestii (por. np. wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, z. B, poz. 20 i tam przywoływane orzecznictwo oraz uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna - z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, Nr 9, poz. 56). *In casu* zaś to powodowie domagali się ustalenia nieważności umowy. Sąd Apelacyjny stwierdził też, nawiązując do orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18 (OSNC-ZD 2021, z. B, poz. 20), że w razie eliminacji klauzul spreadowych, zniesiony zostaje nie tylko mechanizm indeksacji oraz różnic kursów walutowych, ale również - pośrednio - zanika ryzyko kursowe, przez co dochodzi do zmiany charakteru głównego przedmiotu umowy i jej upadku. Jest to równoznaczne z mającą oparcie w ww. orzecznictwie pozytywną odpowiedzią na pytanie, czy w razie abuzywności klauzul spreadowych sąd władny jest wyeliminować z łączącej strony umowy o kredyt także klauzule ryzyka walutowego, orzekając o upadku całej umowy.

Zarazem jest równoznaczne z negatywną odpowiedzią na wątpliwość co do tego, czy w razie abuzywności klauzul spreadowych umowa kredytu indeksowanego do waluty obcej może być utrzymana jako umowa kredytu w walucie polskiej z oprocentowaniem obliczanym na podstawie stawki referencyjnej WIBOR, jeżeli w umowie wiążącej strony stawka ta występuje i jest definiowana jako odnosząca się do kredytów nieindeksowanych, wyrażonych w walucie polskiej. Tego rodzaju przekształcenie umowy kredytu indeksowanego w kredyt złotówkowy jest wszak równoznaczne z wyeliminowaniem ryzyka walutowego, charakterystycznego dla takiej umowy, a Sąd Najwyższy wyjaśniał już, że prowadzi to do tak daleko idącego przekształcenia umowy, iż należy ją uznać za umowę o odmiennej istocie i charakterze, co przemawia za całkowitą nieważnością (bezskutecznością) umowy (zob. w szczególności wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18).

Również kwestia interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieważności umowy była już wielokrotnie przedmiotem rozstrzygnięć Sądu Najwyższego, akcentujących m.in., że uzależnienie powództwa o ustalenie od interesu prawnego należy pojmować elastycznie, z uwzględnieniem celowościowej jego wykładni, konkretnych okoliczności danej sprawy, szeroko pojmowanego dostępu do sądów i tego, czy w drodze innego powództwa (powództwa o świadczenie) strona może uzyskać pełną ochronę (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2012 r., III CSK 181/11, OSNC 2012, nr 7-8, poz. 101 i z dnia 17 kwietnia 2015 r., III CSK 226/14, niepubl., z dnia 23 marca 2018 r., II CSK 371/17, niepubl. i z dnia 26 maja 2021 r., II CSKP 64/21, niepubl., postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 lutego 2021 r., IV CSK 423/20, niepubl.). Istotne jest w szczególności to, czy ma miejsce niepewność interesu prawnego lub prawa, wynikająca z obecnego lub przewidywanego ich naruszenia lub kwestionowania, a zatem dotycząca obecnych, przyszłych lub prawdopodobnych stosunków prawnych (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2014 r., III CZP 121/13, OSNC 2015, nr 2, poz. 15, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2018 r., II CSK 371/17). Należy przy tym uwzględnić, że jeżeli strona procesu cywilnego zamierza uzyskać stabilne rozstrzygnięcie co do istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego będącego podstawą żądania zasądzenia świadczenia, co może dotyczyć zwłaszcza sytuacji,

w których ze stosunku tego wynika większa liczba roszczeń lub jego ocena może mieć znaczenie dla wyniku innych postępowań sądowych między tymi samymi stronami, może - zgodnie z zasadą dyspozycyjności - żądać ustalenia prawa lub stosunku prawnego (art. 189 k.p.c.). Ocena tego żądania znajdzie wówczas wyraz w sentencji i - w razie uprawomocnienia się wyroku - będzie korzystać z prawomocności materialnej na zasadach ogólnych (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 kwietnia 2021 r., II CSK 9/21, niepubl., uchwała Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2014 r., III CZP 121/13).

Z tych względów, na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

[as]